

Solymossy Péter

MAGYAR REVÍZIÓ SVÉD SZEMMEL**Svéd diplomáciai jelentések Magyarország****1938—41 közötti revíziós politikájáról**

A kommunizmus bukása után a Balkánon lejátszódó véres etnikai konfliktusok újra rádőbentették (?) a világ közvéleményét és a nagyhatalmakat arra, hogy a párizsi békeszerződés - miként korábban a Versailles környéki békeszerződések -, valamint a nemzetiségi kérdések következetes szőnyeg alá söprése a kommunizmus évei során korántsem oldották meg az egyes nemzetiségek közötti feszültségeket az ún. „nemzetállamoként” deklarált országokban Közép-Kelet-Európában. Bár a Trianonban elcsatolt határon túli magyarok problémája, valamint Magyarország határainak rendkívül sokrétű és vitatott kérdése nem vetődött most fel ilyen élesen, ez ugyanúgy megnyugtató rendezésre vár.

A két világháború közötti magyar revíziós politika tárgyilagos vizsgálata nagyon sokáig tabu kérdésnek számított, mert ellenkezett a proletárdiktatúra által hirdetett és követett ún. szocialista internacionalizmus ideológiájával. Ennek értelmében a trianoni békeszerződés revíziójára, azaz felülvizsgálatára irányuló magyar külpolitika elítélendő volt. Ez a szemlélet annyira meggyökeresedett, hogy túlélte a rendszerváltást is és ma is zavarja a tisztánlátást e lényegtelennek aligha minősíthető kérdéskörben. Ezért véltem úgy, hogy hasznos lenne megismerkedni a semleges Svédország diplomatáinak - eddig feltáratlan - korabeli jelentéseivel és az etnikai kérdésekről alkotott véleményével.

Azért is figyelemre méltó az ő álláspontjuk, mert ha valakikről is feltételezhető, hogy tárgyilagosan, objektíven és pártatlanul szemléltek e problémakört, akkor azok a svéd diplomaták voltak. Ez akkor válik igazán fontossá, amikor összehasonlítjuk nézeteiket az érdekelt felek kisebb-nagyobb mértékben elfogult történetírásával és már-már dogmává merevedett téziseivel.

A svéd diplomácia nagy figyelemmel kíséerte a magyar külpolitika alakulását és különösen a Németországgal való kapcsolatokat. Magyarország „vonakodó csatlós” szerepe, az a tény, hogy a lehetőségekhez mérten megpróbált ellenállni a német érdekek és követelések szolgálai teljesítésének, sok tanulsággal szolgált a svéd koncessziós politika számára is; Magyarország úgymond a kísérleti nyúl szerepét játszotta a svéd külpolitika boszorkánykonyháján, mert a magyar politikai lépésekre való német reagálások megmutatták az önálló cselekvés mozgásterét, azt, hogy meddig lehet elmenni a német követelések figyelmen kívül hagyásával vagy azok megtagadásával.

A térségben szolgálatot teljesítő svéd diplomaták közül elsősorban Torsten Undén (1877-1962) budapesti követ és Folke Malm (1890-1947) előbb prágai, majd belgrádi követ jelentései nyújtanak a legtöbb és legrészletesebb információt. Undén 1928 és 1942 között képviselte hazáját Budapesten, így a 14 év alatt a térség problémáinak igazi szakértőjévé vált. Jelentéseinek a svéd külpolitikára való hatásának mérlegelésekor nem hagyható figyelmen kívül az a körülmény sem, hogy öccse, Bo Östen Undén (1886-1974), a nemzetközi jog doktora és elismert szakértője 1924-26-ban külügyminiszter, később parlamenti képviselő, majd 1945. július 31-től 1962-ig ismét külügyminiszter volt. Maimar külügyi jogi szakértőként vált nemzetközileg is ismertté. Rajtuk kívül természetesen tanulmányoztam Richert berlini, Hennings párizsi, Prytz londoni, Lagerberg varsói, Reutersward és Belfrage bukaresti, Beck-Friis római, von Heidenstam helsinki diplomaták, valamint Wester őrnagy budapesti, Juhlin-Dannfelt berlini és Flodström őrnagy moszkvai katonai attasék jelentéseit is.

Az első bécsi döntés

Az 1938-ban kiéleződött csehszlovák válság okait Folke Maimar magában az állam létrehozásában valamint ezen heterogén állam megoldatlan nemzetiségi kérdéseiben látja: „Csehszlovákia az 1919-es évi alakjában - jobban mint bármi más a békekonferencia teremtményeiből - kigúnyolása volt azoknak az elveknek, amelyeket a béketeremtés alapjainak nyilvánítottak ki.” „A csehek szemlátomást nem érezték semmiféle aggodalmat afelett, hogy - különösen azon jelentős nemzeti kisebbségek miatt, amelyeket belekényszerítettek az államukba - gyakorlatilag az összes szomszédjukkal ellenséges viszonyba kerültek. Azon kényszerzubonyok miatt, amelyekbe a békeszerződések segítségével Németországot, Ausztriát és Magyarországot beöltöztették, ezek az államok a tehetetlenség állapotában vannak. Az az 50 éves határidő - amellyel a cseh politikusok számoltak, hogy a kisebbségek lakta területeken a csehesítési politikájukkal elérjük a célt, - rövidnek bizonyult.” Undén is a csehek nem megfelelő nemzetiségi politikájáról számol be: „A lakosság a német, a lengyel és a magyar nemzetiségű területeken - azon rövidlátó feltételezések révén, hogy a mulatókastélybeli [értsd Versailles környéki] békék örökké fenn fognak maradni, - a csehek által mindenféle módon megaláztatott, és ezért elégedetlenkedett.”

Undén megértette, hogy ez a helyzet aktualizálta a magyar külpolitika célkitűzésének megvalósítását, azaz hogy - Kánya külügyminiszter szavaival - „kiemelje az országot abból a megalázó állapotból, amelybe a trianoni békeszerződés süllyesztette, és hogy megerősítse az ezen állapot állandósítására létrehozott kisantant ellen”. A revíziós igényeket természetesen tartotta Undén, mivel véleménye szerint: „Magyarország megcsonkítása valóban úgy ítéltető meg, mint az egyik legszomorúbb művelet a többi szerencsétlen között, amit a Párizs-környéki békék által foganatosítottak.” A várható magyar lépésekről pedig így vélekedett: „Ahhoz nem férhet kétség, hogy a magyar kormány a legerélyesebben fogja követelni a felvidéki magyar lakosságú területek visszacsatolását, valamint népszavazást, ami a szlovákokat és a ruténeket illeti.”

Undén ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a magyar kormány kizárólag békés eszközökkel kí-

vánta megvalósítani szándékát: „Kánya úr, aki Magyarország érdekében a cseh kérdés békés megoldásában reménykedett, mindazonáltal nem rejtette el a háborútól való félelmét. Ezt a félelmet mindenekelőtt Benes makacsságával indokolta, hogy kényszer nélkül nem ad lényeges engedményeket a kisebbségek követeléseire, hanem inkább egy világháborút provokál ki, ami a számítása szerint Németországot veszélytelenné tenné Csehszlovákia számára.” Undén hiteles magyarázatot ad Magyarország következő álláspontjára a kérdés békés eszközökkel való rendezését illetően: „Nem lehet kétségbe vonni a magyar külügyi vezetésnek az előrelátását és az önuralmát, mint ahogy azt sem lehet elvitatni, hogy a kormány minden lehetőt megtett, hogy csillapítsa a nép körében uralkodó nyugtalanságot, és amelynek nemzeti tudata és igazságérzete nehéz próbára tétetett, amikor megtudta, hogy honfitársait Csehszlovákiában más bánásmód fenyegette, mint a Németország által kikövetelt kisebbséget.”

Undén és Maimar megértette, hogy a min-ta-demokráciaként beállított Csehszlovákia - értsd alatta a cseh vezetés [Benes] - öntelt és elbizakodott, a nemzetiségeket elnyomó magatartása teljes mértékben jogossá tették a nemzetiségek elszakadási óhaját. Ezt - miként a svéd diplomaták megállapítják - el kellett ismer-niük a nyugati nagyhatalmak vezetőinek is. Történelmi kitekintéseikben ez vezetett a müncheni egyezményhez.

Undén a müncheni egyezményről megállapítja: „Az bizonyos, hogy a müncheni szeptember 29-i négyhatalmi megegyezés nem felelt meg Magyarország várakozásainak.” Az egyezményhez csatolt kiegészítés szerint Németország és Olaszország garantálni fogja Csehszlovákia határait, mihelyt a lengyel és a magyar kisebbségek kérdése rendezést nyer. Egy ugyan-ekkor készült kiegészítő nyilatkozat szerint, amelyre Undén szintén utal, hogy ha a lengyel és a magyar kisebbségeket illetően nem születik megoldás megegyezéssel alapon 3 hónapon belül az érdekelt kormányok között, akkor ez a kérdés egy újabb konferencia tárgyát fogja képezni a négy kormányfő részvételével. Ezt az utóbbi nyilatkozatot viszont meglepéssel nyugtázták Budapesten.

Lengyelországtól eltérően - amely október 2-án egy ultimátum után azonnal elfoglalta az áhított Teschen-területet -, Magyarország a tár-

gyalásokat részesítette előnyben. Ennek oka Undén szerint az volt, hogy „Magyarország különböző okok miatt nem akarta követni a [Lengyel] példát. Mindenekelőtt a revízió kérdése további kibontakozásának lehetséges konzekvenciáira gondolt. [Magyarország] kormánya a saját igazsága tudatában úgy érezte, hogy korrekt magatartást tud tanúsítani északi szomszédjával [Csehszlovákiával] szemben, amellyel a jövőben is jó viszonyban akart lenni." A Komáromban október 9-13-a között folytatott közvetlen tárgyalások nem vezettek azonban eredményre a szlovák fél visszautasító álláspontja miatt. A magyar tárgyalási alapról Undén megállapítja: „Magyarország álláspontja a cseh kérdésben következetesen abból indult ki, hogy az újrendezésnek az országban lakó kisebbségek önrendelkezési jogán és az egyenlő bánásmódon kell alapulnia."

Ez a nézet helyeslésre talált Franciaországban is. Hennings a megváltozott francia álláspontról ezt jelentette: „Ha ilyenformán Franciaország rendkívül tartózkodó magatartást tanúsított is a lengyel kisebbségi követelések megvalósításának eljárás módját illetően, akkor Magyarország jelentősen békülékenyebb formában előadott területi igényeivel szemben eléggé megértő álláspontra helyezkedett", valamint „Franciaországnak már nem áll érdekében azt a lengyel és a magyar követelésekkel szembeni ellenséges álláspontját fenntartani, amelyre korábban helyezkedett."

Csehszlovákia álláspontjáról és német támogatottságáról jó képet ad Malmar: „Chvalkovsky úr [a csehszlovák külügyminiszter] ebben az összefüggésben - ahogy látom - egy nagyon helyénvaló megjegyzést tett, mely szerint Csehszlovákia számára minden körülmények között fontos volt, hogy ezt a problémát [a magyar kisebbség kérdését] ne terjesszék a négy nagyhatalom elé, ugyanis ha ez megtörténik, akkor Olaszország biztosan a legerélyesebben fog ragaszkodni a magyar követelések teljesítéséhez, annál is inkább, mert Csehszlovákia számára lehetlenné tették, hogy hangoztassa véleményét, és bizonytalan volt, hogy vajon egy ilyen helyzetben Németország hajlandó lenne-erősebb ellenállást kifejteni."

A szlovák fél hallani sem akart a népszavazásról, amit a magyar fél újra meg

újra javasolt. Undén helyesen látja ennek az okát: „Amikor Magyarország a végsőig szilárdan kitartott annál a követelésénél, hogy népszavazás döntsön - bár a népszavazás kérdését, mint jogalapot Csehszlovákia felosztására, Olaszország kivételével az összes érintett hatalom feladta, - ennek részben az a meggyőződés volt oka, hogy egyedül csak egy népszavazás jelenthet jogalapot arra, hogy az elkövetkező elrendezés tartós nyugalmat teremtsen ezen a vidéken, részben pedig az a szándék, hogy ne mondjon le Kárpátaljáról és így egy Lengyelországgal való közös határról, és végül pedig azon tervek megvalósításának [a szándéka], hogy elérjék a többi határ revízióját is, amiben a magyarok mindig reménykedni fognak."

Undén beszámol arról, hogy a kérdés megoldásában Ribbentrop próbált közvetíteni, és nyomására október 22-én Prága az új javaslatában már 11 000 km² terület és 740 000 lakos átadását ajánlotta fel Magyarországnak. Ez azonban nem tartalmazta Pozsony, Nyitra, Kassa, Munkács és Ungvár városait, s ezért az október 24-i magyar válasz népszavazást követelt a vitatott területeken. Az október 26-i csehszlovák jegyzék elutasította ezt a követelést, és német-olasz döntőbírótság elfogadását javasolta, miután érdeklődésükre a brit Foreign Office is ezt ajánlotta. Mivel Magyarországnak nem sok választási lehetősége maradt, október 27-i válaszjegyzékében kénytelen volt elfogadni a német-olasz döntőbíráskodást, de egy lényeges kikötéssel: ez csak a még vitatott területekre vonatkozhat és nem érintheti azokat, amelyeket Csehszlovákia már felajánlott Magyarországnak.

Végül is Csehszlovákiának - valamint Hitlernek - mégis sikerült a terve: német-olasz döntőbírótság elé vinni az ügyet. De éppen ez volt az, amit Magyarország el akart kerülni, hiszen Undén szerint: „egy német-olasz döntőbírótság elfogadása a magyar kormány fel fogása szerint annyit jelent, hogy [a magyar kormánynak] kezdettől fogva alá kell vetnie magát ennek, és elfogadni a két hatalom döntését."

Magát a bécsi döntést a svéd diplomaták teljes mértékben igazságosnak, s mértékét is majdnem annak tartották, miként

Undén üdvözlése kifejezi: „végre egy új kor-
szak hajnala pillantható meg [Magyaror-
szág] történelmében". Csehszlovákiáról szóló
ítéletével is egyetérthetünk: „Az valószínűleg
nem vonható kétségbe, hogy a most végre-
hajtott határrevíziót úgy kell tekinteni, mint
egy fontos lépést a nyugodtabb viszonyok
megteremtésére Közép-Európában. ...Hogy
az a konjunktúra-tünetemény, amit Csehszlová-
kiának neveztek, életképtelennek fog bizo-
nyulni, arról ugye Közép-Európában meg-
egyeztek a vélemények." Richert ekképpen fo-
galmaz: „Mindkét nagyhatalomnak [Német-
ország és Olaszország] a stabil közép-euró-
pai viszonyokban való érdekeltsége annyira
közismert volt, hogy igazságos döntés volt
várható tőlük. Hiszen arról volt szó, hogy jó-
vá [kellett tenni] a trianoni békeszerződés ál-
tal elkövetett hibát és visszaadni a magyar
népnek azt, amit 20 évvel ezelőtt az etnikai
elvet megsértve elvettek tőle."

A svéd diplomaták sajnálatosnak tartják,
de megértik Franciaország és Nagy-
Britannia távolmaradását a bécsi döntésben
való részvételtől. Más források viszont egyér-
telműen arra utalnak, hogy tulajdonképpen
ők is elismerték a döntés helyességét, csak
éppen Kánya helyébe lépő Csáky külügy-
miniszter téves helyzetfelismerése következtében
maradt el ennek írásban való megerősítésé-
nek a kikerése, ami a későbbi eseményeket
tekintve nagyon sajnálatosnak bizonyult.

Undén és Maimar megállapították, hogy a
bécsi döntés meghozatala során Olaszország
erőteljesebben támogatta Magyarországot,
mint a náci Németország, amely még mindig
nehezelt a magyar vezetőkre a kielii tárgya-
lások sikertelensége miatt. München után Hit-
lernek már nem volt fontos Magyarország, s
így a magyar revízió sem. Ez tehát közvetett
bizonyíték arra, hogy teljesen légből kapott
volt annak hirdetése, hogy Magyarország
„Hitler ajándékként kapta vissza" a Felvidék
magyar lakosságú területeit.

A bécsi döntéssel nem voltak teljesen meg-
elégedve Magyarországon. Undén szerint
„magyar részről általánosan azt a meggyő-
ződést táplálják, hogy még ez a határvonal
sem lesz maradandó a jövőre nézve". Ennek
oka nyilvánvaló volt: nem tért vissza Kárpát-
alja és nem jött létre a közös magyar-lengyel
határ.

Kárpátalja visszavétele

Itt Undén megállapítását tekinthetjük kiin-
duló pontnak: „[Cseh-Szlovákia a bécsi
döntés után] a három tagállam [Bohemia,
Slovensko, Kárpát-Ukrajna] közötti ellentétek
és földrajzilag szerencsétlen alakzata miatt ...
egy politikai torzszülöttnek volt tekinthető."
Undén és Maimar [és Chamberlain brit mi-
niszterelnök] szerint ez életképtelennek bizo-
nyult. Határozott megértést tanúsítanak azon
magyar kívánság iránt, hogy ez a gazdasági-
lag inkább csak terhet jelentő terület is vissza-
térjen Magyarországhoz. Ez csak az első bé-
csi döntés kiegészítését jelentené, amelyben
Magyarország csak az Ungvár és Munkács
vonalaig terjedő területet kapta vissza, de
nem érte el a közös lengyel-magyar határt,
melynek jelentőségét ugyancsak megértették.
Varsói kollégájukkal együtt kiemelik Lengyel-
ország erős érdekeltségét a terület Magyaror-
szághoz való tartozásában. Aláhúzzák, hogy
ezt a célt Olaszország is támogatta. Hennings
párizsi követ szerint ez a megoldás nem volt
ellenére Franciaországnak sem. Az ország-
rész magyar birtokba vételekor talán ezért
sem tiltakozott sem Franciaország, sem Nagy-
Britannia. Nézetem szerint a nyugati hatal-
mak ezen magatartása tulajdonképpen hall-
gatólagos elismerésnek tekinthető. Ezt meg-
erősíti Prytz is. Belfrage ugyanakkor azonban
beszámol Románia ellenvéleményéről, sőt mi
több, a terület egy részére benyújtott igényé-
ről is.

Richert és Lagerberg is hangsúlyozták,
R hogy a terület hovatartozása Hitler aka-
ratán múlt, aki sokáig ellenezte ennek Ma-
gyarország általi birtokba vételét, kiszemelve
azt a „Drang nach Ukraine" terve bázisául.

Undén, Maimar, Lagerberg, Richert és Juh-
lin-Dannfelt mind egyetértettek abban, hogy
a szlovák szeparatizmus megerősödése kínál-
ta fel Hitlernek a megfelelő alkalmat az or-
szág megszállására.

A legfontosabbnak minősíthető kérdés: Va-
jon Hitler jóváhagyásával vagy éppen az
akaratával szemben, egy önálló saját akció
keretében került sor Kárpátalja magyar kato-
nai megszállására? - nem sikerült tisztázniuk
a kutakodó svéd diplomatáknak Horthy Mik-
lós és a magyar kormány szándékos kódösí-
tése miatt. Erre - azaz a német jóváhagyásra

- egyértelműen Juhász Gyula és Tilkovszky Loránt munkássága fényt derített.

A második bécsi döntés

Valamennyi a térségben szolgáló svéd diplomata egyetértett Maimar megállapításával: „Siebenbürgenre [Erdélyre] való igényét Magyarország mindig teljes erővel fogja fenntartani...”. Azonban Maimar mutat rá arra az újszerűként hangzó körülményre, miszerint: „Magyarország annál inkább könnyebben tudja hangoztatni ezt a [revíziós] igényét, mivel tudja, hogy ez az igény támogatásra talál a semleges világ rokonszenve által.”

Forrásaim abban is megegyeznek, hogy a megfelelő alkalom 1940 nyarán, Románia bekerítésekor következett be, amikor a Szovjetunió ultimátummal követelte Besszarábiát és Észak-Bukovinát, majd a Molotov-Ribbentrop paktum szellemében gyorsan megszállta azokat. Románia viszonylag hamar megegyezett Bulgáriával Dél-Dobrudza átadásáról, viszont hallani sem akart bármiféle területi engedményekről Erdély esetében. Maimar leírása szerint a román politika „sohasem követ egy egyenes vonalat”, de Erdély esetében mindig is következetes maradt. Reutersward szerint: „A román kormánynak az az álláspontja, hogy kész baráti tárgyalásokat folytatni Magyarországgal minden kérdéstről, mely a két országot érinti - kivéve a területi kérdéseket.” Reutersward jól látja a helyzetet, amikor hozzáfűzi: „Az viszont világos, hogy a magyarok a jelen helyzetben soha nem fognak olyan tárgyalásokba bocsátkozni, amelyek nem érintik a területi igényeiket.” Szerinte a magyar magatartás mozgatórugói: „Ők [a magyarok] úgy gondolják, hogy amikor Románia Oroszországgal szemben úgy látta jónak, hogy alább adja, és odaadja az oroszoknak, amit kértek, kell hogy elég okos legyen, hogy önkéntesen is előzékenynek mutakozzon az általa jól ismert magyar követelésekkel szemben. A magyarok itt átsiklanak azon, hogy Magyarország nem nagyhatalom, és hogy a románok úgy vélik - hogy jogosan -, az más kérdés -, hogy nagyon jól helytállnának a magyar hadsereggel szemben, ha arról lenne szó.”

Undén részletesen beszámol a sikertelen turnu-severini tárgyalásokról, miközben Richert átfogóan elemzi a Németország kegyeiért folytatott román-magyar versenyt. Reutersward kiemeli a „liberális” Magyarország ellen folytatott román kampány fasisztoid jellegét.

A svéd diplomaták egymást kiegészítő és Átfedő jelentéseiből kiderül, hogy első sorban Románia kérte a döntőbíróóság összehívását, majd a magyar katonai fenyegetés hatására Olaszország is támogatta azt. Teleki Pálnak ugyan nem volt célja a döntőbíróóság útján való rendezés, de Magyarország aligha lett volna képes egyedül visszaszerezni Erdélyt. Taktikája viszont kiválóan működött, miszerint akkor kell megszorítani Németországot, amikor az Nyugaton volt elfoglalva. Ez utóbbinak minden érdeke ahhoz fűződött, hogy ne boruljon lángba a Balkán, mivel ezt nyersanyag-, olaj- és gabonaraktárának tekintette. Hans Beck-Friis, római svéd követ is megerősíti azt a felfogást, hogy Hitler a magyar katonai fenyegetés hatására volt kénytelen összehívni a döntőbíróóságot.

Wester őrnagy jelentése is ezt támasztja alá: „A magyar megszálló hadsereget három összetett hadsereg és 500.000 fő alkotta. A felvonulás augusztus 27-én kész volt, és Werth tábornok akkor állítólag közölte Németországgal, hogy meg akarja kezdeni [az akciót]. A németek azt válaszolták, hogy ebben az esetben nem fognak segíteni, amire Werth visszavágott, hogy ő még német segítség nélkül is menetel. Ez vezetett a bécsi konferenciára.”

A döntőbíróóság összehívásának elhatározásánál nem utolsó szempont volt annak megakadályozása, hogy a Szovjetunió tovább növelje balkáni befolyását, amely törekvéstről Geoffrey Roberts-nak a svéd diplomaták véleményével megegyező munkája nyújt bővebb tájékoztatást.

Magát a döntést elemezve Undén a tényeknek megfelelően kiemeli, mennyire nehéz egy vegyesen lakott területet egyszerűen kettévágni, melyből következően egyik fél sem volt elégedett a kihirdetett eredménnyel. Mivel a háború kitörése után a svéd diplomaták és Undén is már sokkal óvatosabban fogalmaztak, a tárgyilagos Tofik Iszlámov és C. A. Macartney segítségével próbáltam választ ke-

resni a döntés megítélésére. Szerintük az adott körülményekhez képest ez volt a lehető legpragmatikusabb megoldás, melyet egyik fél sem tekintett véglegesnek. Iszlámov szerint: „a zezugos határvonal kijelölésénél igyekeztek figyelembe venni az etnikai szempontokat”. Macartney ítélete: „Az sem igaz, hogy a vonalat szándékosan úgy húzták meg, hogy egyik oldal se legyen elégedett, és így könnyebb legyen a németeknek egymás ellen kijátszani őket.”

Ugyanakkor nehéz elvitatni Maimar megállapításának helyességét: „Európa területi újrendezése, ami előtt állunk, etnikai és gazdasági szempontból határozottan egy szerencsésebb formációt jelent, mint ami a Versailles-i, a St. Germain-i és a Neuilly-i békékből következett, és idáig ez az újrendezés megelégedéssel üdvözölhető.”

Itt érdemes összevetni a svéd diplomatáknak a döntésről alkotott véleményét ennek Nagy-Britannia által való elutasításával, amely nem a valós tényeken alapult. Hiszen nyilvánvalóan hamis Churchill érvelése: „Ezen okból kifolyólag [hogy kontrollálják őket] ők [Hitler és Mussolini] rákényszerítettek egy megoldást Magyarországra és Romániára.” Ugyanis Románia maga kérte a döntőbírárság összehívását, és az egyszerű logika szerint ezért a döntést nem kényszeríthették rá. De ekkor már a hadiállapotban lévő Nagy-Britanniában a háborús párti, az ún. „intranszignens” és erősen magyarellenes erők irányították a külpolitikát. Bár Churchill 1940. szeptember 5-én kijelentette: „sohasem szerettem azt a módszert, ahogy Magyarországgal bántak az első háború után.”, ez nem befolyásolta azt tényállást, hogy mind Nagy-Britanniának, mind - az olaj- és nyersanyag-szállítások miatt - Németországnak is fontosabb volt Románia, mint Magyarország. Ezt megerősítette Macartney-nak a svéd nézetekkel nagy mértékben megegyező elemzése is.

A Délvidék megszállása

A háromhatalmi egyezmény megkötésével, majd az ehhez való csatlakozással Magyarország külpolitikai mozgástere egyre inkább beszűkült. Nagy-Britannia nem ismer- te el a második bécsi döntést, és egyre inkább

rossz szemmel nézte a Németországnak tett engedményeket. Ez a brit külpolitika irányváltásával függött össze, amelyben az ún. intranszignens erők vették át a vezetést. Eden külügyminiszterre való kinevezése tovább súlyosbította a magyar külpolitika amúgy sem könnyű lavírozási lehetőségeit.

Magyarország szomszédai közül egyedül Jugoszlávia volt tekinthető önállónak. Undén és Maimar átfogóan elemezték a vele kötött barátsági szerződéshez vezető lépéseket, majd a szerződés jelentőségét. Miként megállapították, ekkor háttérbe került a Bácskára vonatkozó magyar területi igény, mert sokkal fontosabb volt mindkét ország számára viszonylagos önállóságának megőrzése. Mindamellet a magyar vezetés nem adta fel az etnikai revízióra való tervét, csak ezt a háború után létrehozandó új rendezés idejére vélte halaszthatónak. Hiszen Undén már 1940 nyarán beszámolt a Budapesten keringő szóbeszédről: „helyenként azt állítják, hogy a bledi konferencián Jugoszlávia bizonyos fenntartásokkal késznek nyilvánította magát, hogy visszaadjon Magyarországnak egy majdnem kizárólag magyarok által lakott területet a Duna és a Ferenc József csatorna, valamint a Tisza folyó között.”

Itt helyénvalónak tűnik megjegyezni, hogy a győztes hatalmak által oly sokszor emlegetett „örökbarátsági” szerződés nem felel meg a valóságnak, ugyanis a szerződés helyes megnevezése barátsági volt. Ez a csúsztatás csak arra szolgált, hogy érzelmi és hangulati alapon bizonyítsák a Horthy-rendszer háborús bűnösségét! Undén is fennakad ezen a ponton: „A két ország közötti állandó béke és örök barátság, amit megígérnek az 1. pontban, természetesen viszonylagos fogalmak, és az azokban a kérdésekben való konzultálás, amelyek a szerződő felek véleménye szerint a kölcsönös kapcsolataikat érintik, és amelyről a 2. pont beszél, aligha jelent messzebb menő kötelezettségeket, mint azok, amelyek az általánosan elfogadott diplomáciai tradíciók szerint érvényesek.”

A szerződést értékelve Undén megállapítja: „A szerződésben nincs szó sem kölcsönös garanciáról, sem kölcsönös segítségnyújtásról, és a tárgyalásokon - miként arról kifejezetten biztosítottak engem az itteni külügyminisztéri-

umban - ugyanolyan kevés területi, mint katonai kérdést vitattak meg. Úgy tűnik, hogy a szerződés feladata ily módon kizárólag az, hogy behatárolja az olasz-görög konfliktust és hogy erősítse mindkét fél politikai helyzetét, úgy, hogy amikor a balkáni béke helyreállításáról és az ottani viszonyok esetleg bekövetkező újrendezéséről lesz szó, ne minden további nélkül tudják megfosztani a beleszólástól őket."

Maimar beszámol a Jugoszláviára nehezedő egyre nagyobb angolszász nyomásról, amely arra irányult, hogy Jugoszláviában egy nyíltan németellenes kormányt hozzanak létre. Amikor ez végül is az 1941. március 27-i puccshoz vezetett, Magyarország kilátástalan helyzetbe került. Erről jelentve Undén megértette, hogy Teleki Pál számára valóban nem volt más kiút becsülete megőrzésére, mint az öngyilkosság. Maimar viszont keményen ostromozta azt a cinikus brit politikát, amely arra irányult, hogy más népeket áldozzon fel brit érdekekért. Maimar ezzel magyarázta Jugoszlávia tragédiáját. Szerinte: „Az a mód, ahogy az államcsínyt Angliában és az Egyesült Államokban értelmezik, különleges biztatást ad a háborúra vágyakozóknak. A szerbeknek Churchill és Sumner Welles urak által kéretlen segítségről szóló ígéretei valószínűleg semmilyen módon nem fogják felidézni a szerbek tudatában azokat a szerencsétlenségeket, amiket más népeknek okoztak egy hasonló helyzetben."

Megjegyzendő, hogy Maimar semleges nézetet képviselt, és nem volt ellensége Angliának, de miután érthetőleg főleg a kis államok sorsa és jogai foglalkoztatták, ezért volt kritikus a brit politikával szemben is.

Undén megértette Magyarország kényszerhelyzetét, ami a német csapatoknak az országon való átengedésének a követelésével, valamint az ennek bekövetkezése esetén várható brit lépésekkel állt elő.

Mindamellet az eseményeket nem lehetett megállítani. Az új miniszterelnök, Bárdossy László engedett a német követelésnek, és a német haderő magyar területről is kiindulván 1941. április 6-án megtámadta Jugoszláviát. Hogy Teleki öngyilkosságának volt egy bizonyos jelentősége Nagy-Britanniát illetően - amely talán belátta, hogy Magyarországnak nem volt más választási lehe-

tősége, vagy más taktikai okból -, az abban nyilvánult meg, hogy hadüzenet helyett csak a diplomáciai kapcsolatokat szakította meg Magyarországgal.

Adásával kapcsolatos magyar délvideki bevonulást illetően Undén és Maimar is azt hangsúlyozták, hogy Magyarország számára nem volt más választási lehetőség. A barátsági szerződésre vonatkozólag Undén idézi a volt magyar külügyminiszter, Kánya véleményét: „Amikor egy olyan ellensége Magyarországnak, mint Jęftics [korábban miniszterelnök], tagja lett a jugoszláv puccskormányának, akkor elejétől fogva világos volt, hogy a barátsági szerződésnek még anynyi értéke sem maradt, mint azé a papír, melyre azt leírták."

Undén részletesen beszámol a jugoszláv részről végrehajtott légitámadásokról és határincidensekről, és külön kihangsúlyozza, hogy csak a „független” horvát állam kikiáltása után - melyet „örömmel üdvözöltek Magyarországon” -, kapott a magyar hadsereg parancsot a bevonulásra. Undén tisztán látja, hogy nem területéhség bírta rá a magyar vezetést a Bácska megszállására, hanem hogy az események egyszerűen meghaladták a barátsági szerződésben foglalt feltételrendszert. Szerinte: „Magyarország számára fellépett a kínálkozó köteletség, hogy megvédje a magyar lakosságot az első világháború után átengedett területeken."

Amikor „Horvátország függetlenségi nyilatkozata április 10-én magával hozta, hogy Jugoszlávia mint „államközösség” megszűnt létezni”, akkor Horthy kiáltványa szerint Magyarország ugyanazt az érvelést használta, mint korábban Csehszlovákia széthullásakor, és amit akkor Nagy-Britannia és Lengyelország megtámadásakor a Szovjetunió is alkalmazott. Undén maga is elfogadta ezt az érvelést azzal a megállapítással, hogy „hiszen Horvátország felszabadulása után még jugoszláv kormány sem létezett."

Végül Undén egyetértően idézi Kristóffy magyar követ Visinszkij szovjet külügyi népbiztosnak adott válaszát a szerinte is tévesen „örökbarátsági"-nak titulált barátsági szerződés állítólagos megszegésének vádjára: „Válaszként a magyar követ nem csak azo-

kat a körülményeket fejtette ki, amelyek Magyarországnak törvényileg jogot adtak, hogy úgy interveniáljon, ahogy tette, hanem hasonlóképpen nagyon ügyes módon összehasonlítást tett ezen intervenció és a szovjet kormány saját fellépése között a német-lengyel háború vége felé. Erre Visinszkij úrnak nem volt más mondanivalója, mint hogy akkor semmiféle lengyel kormány nem létezett az országon belül, ami egyrészt nem volt igaz, másrészt rossz argumentum volt. Hiszen Horvátország felszabadulása után jugoszláv kormány sem létezett."

A Szovjetunió nyilvánvalóan azt gondolta, hogy ami megengedett egy nagyhatalomnak, az a kis országoknak meg van tiltva. Hasonló a véleménye Szegedy-Maszák Aladárnak is: „A Szovjetunió magatartása és annak indoklása a lengyel összeomlás után másfél évvel később, tudatosan-e vagy sem, azt már nem tudnám megmondani, példaként szolgált a Jugoszlávia elleni magyar föllépés indoklására. A nyugati visszhang magyar vonatkozásban, a nagyhatalmak között divó *quod licet lovi, non licet bovi* [Amit szabad Jupiternek, nem szabad az ökörnek.] elvnek megfelelően, egészen más volt, és a főleg a kisebb államokra alkalmazott »sakál« jelzöt - [John Wheeler-Bennet angol író kifejezése] - újból kiváltotta."

A brit-magyar diplomáciai kapcsolat megszakítása után az USA-ban Roosevelt elnök is „indokolatlan akció"-nak nevezte a magyar lépést. Bárdossy azon reménye, hogy a szövetségesek megértik és megbocsátják a politikáját tehát nem vált valóra és ezt Macartney brit történész a következőképpen magyarázza: „Bár a szövetségesek sok mindent csináltak a háború alatt, amit könnyebb volt metafizikai úton megmagyarázni, mint a nemzetközi jog alapján, nem szereték, ha mások követték példájukat."

Tanulság

Összefoglalva a svéd források elemzését kijelenthetjük, hogy a svéd diplomácia megértéssel kezelte a magyar revíziós törekvéseket. Undén 1939. április 6-án tett megállapí-

tására hivatkozva elvethetjük azt a hosszú időn át hangoztatott tételt is, miszerint a revíziós politika vitte bele Magyarországot a második világháborúba: „Ha háború lesz, akkor Magyarország a geopolitikai helyzete miatt nehezen tudja majd elkerülni, hogy előbb vagy utóbb bele ne sodródjon abba, még akkor is, ha semlegességi akaratát bizonyítottan tekinthetjük."

Maimarnak a határváltozásokról alkotott sommás véleményével is egyetérthetünk: „Egy rövid időszak alatt, azok a mesterséges államalakulatok, melyeket a világháború után teremtettek Közép-Európa keleti részében, összeomlottak. Elsősorban Csehszlovákia - egy olyan ország, ahol 55 %-ot tettek ki a [nemzeti] kisebbségek -, azután Lengyelország és Románia. Sorsuk lényegesen függött két tényezőtől: nemzeti heterogenitásuktól és attól az agresszív politikától, amit abban az elképzelésben folytattak a legközelebbi szomszédai ellen, hogy kiindulási stratégiai pontként szolgálnak azon hatalmi csoportosulás számára, amelynek születésüket vagy területi gyarapodásukat köszönheték." Jugoszlávia esetében Maimar szerint a tragédia oka abban keresendő, hogy „külföldi propaganda befolyása alatt álló felelőtlen közvélemény kormányzott az utcáról".

Ezek ismeretében nem is tűnik olyan meglepőnek, hogy az 1989-ben Közép-Kelet-Európában lezajlott változások Csehszlovákia és Jugoszlávia felbomlását, valamint az eddig elfojtott nacionalizmus újraéledését eredményezték. Maga a Szovjetunió is alkotórészeire bomlott. Napjainkban e térségben már csak a szomszédállamokban élő magyar és a Szovjetunió utódállamaiban élő orosz kisebbségek problémái maradtak megoldatlanok az európai (értsd nyugat-európai) normáknak megfelelően.

A reményt azonban nem adhatjuk fel, hogy egyszer ezeket is békés eszközökkel rendezni fogják, valamint hogy a türelmetlen nacionalizmusok fokozatosan a népek közötti megértéssé alakulnak át. Az előbbire tettek kísérletet 1938 és 1941 között, de éppen az utóbbi hiánya akadályozta meg ennek eredményességét.